

порядку, а також формальна соціологія можуть бути розглянуті як ключові теоретичні ресурси для концептуалізації соціального зв'язку.

Список використаних джерел:

1. Смелзер Н. Проблеми соціології. Георг-Зімелівські лекції, 1995. Нейл Дж. Смелзер. Вид.: "Кальварія" Львів, 2003. - 128 с
2. Константиновский Д. Реальность образования. Социологическое исследование: от метафоры к интерпретации. – М.: ЦСП и М, 2013. – 224 с.
3. Шюц А. Обыденна и научная интерпретация человеческого действия / Альфред Шюц // Избранное. Мир светящийся смыслом. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – с. 7-51
4. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. – М.: Канон, 1996. – 432 с.
5. Зиммель Г. Избранное. Т.2. Созерцание жизни. – М.: Юрист, 1996. – 595 с.

Отримано 20.03.2017

УДК 316.3:316.35

Черних Г. А. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, кандидат соціологічних наук, соціолог

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ СОЦИАЛЬНЫХ ПРАКТИК – ЧИННИК СОЦИАЛЬНОЙ НАПРУЖЕННОСТИ В ЭПОХУ ИНФОРМАТИЗАЦИИ СУСПІЛЬСТВА

У статті розкривається зміст поняття «індивідуалізація соціальних практик» – як сучасного чинника соціальної напруженості, на основі теоретичного аналізу та синтезу ідей концепції інформаційного суспільства та теорії соціальних змін. Обґрунтовується значення впливу індивідуальних викликів сучасного суспільства на формування та розвиток соціальної напруженості в суспільстві.

Ключові слова: *індивідуалізація, соціальні практики, соціальна напруженість, інформатизація, інформаційне суспільство, соціальні зміни.*

В статье раскрывается содержание понятия «индивидуализация социальных практик» – как современного фактора социальной напряженности, на основе теоретического анализа и синтеза идей концепции информационного общества и теории социальных изменений. Обосновывается значение влияния индивидуальных вызовов современного общества на формирование и развитие социальной напряженности в обществе.

Ключевые слова: *индивидуализация, социальные практики, социальная напряженность, информатизация, информационное общество, социальные изменения.*

The article reveals the content of the concept of «individualization of social practices» – as a modern factor of social tension, on the basis of theoretical analysis and synthesis of ideas of the concept of information society and the theory of social change. The significance of the influence of individual challenges of modern society on the formation and development of social tension in society is substantiated.

Key words: *individualization, social practices, social tension, informatization, information society, social changes.*

Актуальність. В епоху постійних соціальних змін – індивід все більше зустрічається з новими викликами суспільства: інформатизація, глобалізація, модернізація, тощо. Все це породжує нові обставини людського розвитку, коли людині постійно необхідно бути в контексті соціальних змін. Індивід підлаштовується під швидкоплинний розвиток суспільства шляхом індивідуалізації соціальних практик, яка встановлює певний соціальний контроль та порядок. Який, в свою чергу, не завжди задовольняє людські потреби та мотиви, що породжує відчуття соціальної напруженості та може призвести до соціальної драми, аномії, фрустрації, депривації, тощо. У ситуації, що склалася – постає новий виклик соціальним дослідникам, яким необхідно виявити та проаналізувати всі аспекти формування та розвитку пріоритетних соціальних запитів, та їх відповідності індивідуальним потребам, що в свою чергу уможлиблює розкриття механізмів подолання соціальної напруженості в суспільстві.

Метою даної статті є розкриття сутності індивідуалізації соціальних практик як чинника соціальної напруженості в соціологічній концепції інформаційного суспільства та теорії соціальних змін.

Поняття «індивідуалізація соціальних практик» не часто зустрічається в соціологічному теоретизуванні, але є вагомим у розумінні складних соціальних процесів та явищ сучасності: індивідуалізація, інформатизація, глобалізація, соціальна напруженість, соціальні ризики, тощо. Під цим поняттям ми розуміємо – процес створення та розвитку індивідуальної активності індивіда та соціальних відносин, яка проявляється на індивідуальному та колективному рівнях соціальної діяльності та взаємодії у суспільстві. «Індивідуальна активність» – це теоретичний конструкт, який обґрунтовує соціальну діяльність індивіда через його біологічну та соціальну сутність, формує суспільні відносини, соціальний порядок та людський світогляд, обумовлюється роллю та статусом індивіда.

Саме в епоху розвитку сучасних інформаційних суспільств – формуються нові суспільні відносини, новий соціальний порядок, змінюється соціальна діяльність індивіда його світогляд, з'являються нові соціальні статуси та ролі. У відповідності до чого виникають нові теоретичні конструкти та їх соціологічне осмислення.

Концепцію інформаційного суспільства розглянуто в працях таких мислителів як: Д. Белл, Е. Тоффлер, П. Друкер, М. Кастельс, М. Маклуен, Ю. Масуда, та ін. Авторство терміну «інформаційне суспільство» сьогодні достатньо спірне, але майже усі дослідники згодні з тим, що воно народилося в межах Японії як головний конструкт локального технологічного розвитку, що було підтверджено доповіддю професора Токійського технологічного інституту Ю. Хаяші та наукових доповідей і звітів японському уряду, де були змальовані контури інформаційного суспільства. Інші дослідники датують появу терміну дещо раніше, акцентуючи увагу на тому, що фактично одночасно було введено в науковий оборот термін «інформаційне суспільство» на початку 60-х років Ф. Махлупом у США і Т. Умесао в Японії, поклавши тим самим початок теорії за цією назвою [1].

Станом на кінець 2005 року європейські дослідники статистики «інформаційного суспільства» зробили висновок, що «концептуальне визначення інформаційного суспільства лишається неясним. Це видно за практичними роботами: не гармонізовані формати даних, різна кількість і діапазони показників, різні методологічні підходи у збиранні даних» [2]. Те саме підтвердив і в 2010 році угорський дослідник Ласло Карвалікс [3]. Тому поняття «інформаційне суспільство» і концепція вимагають уточнення і наразі придатні для опису лише теоретично можливих майбутніх змін в суспільстві.

У первинному варіанті концепції постіндустріалізму робився наголос на тому, що розвиток електронно-обчислювальної техніки дає можливість переробляти величезні обсяги інформації для прийняття рішень в першу чергу урядовим структурам. У беллівській концепції інформаційного суспільства підкреслюється важливість забезпечення доступу до необхідної інформації індивідів і груп, а також висвітлювались проблеми загрози поліцейського і політичного спостереження за індивідами і групами з використанням витончених інформаційних технологій. Знання та інформацію Белл вважав не тільки «агентом трансформації постіндустріального суспільства», але і «стратегічним ресурсом» такого суспільства. У цьому контексті він формулює проблему інформаційної теорії вартості. Коли знання у своїй систематичній формі втягується в практичну переробку ресурсів (у вигляді винаходу чи організаційного удосконалення), можна сказати, що саме знання, а не праця виступає джерелом вартості [4].

В такому випадку – в суспільстві зростає соціальна напруженість, відчуття тиску та стороннього впливу держави на індивіда, шляхом постійного контролю та спостереження за ним. В тому числі – володіння знаннями однією групою осіб на противагу іншій, яка цього знання не має, породжує відчуття зверхності одних над іншими, тощо.

Як зазначає американський соціолог Е. Тоффлер («Шок майбутнього» (1970), «Третя Хвиля» (1980) і «Метаморфози влади» (1990)): «Насильство, яке в основному використовується для покарань, – найменш різнобічний засіб влади. Багатства, які можуть використовуватися для винагороди і для покарання, а так само перетворюватися на багато інших засобів, служать куди більш гнучким інструментом влади. Однак ж найбільше різнобічні і

обґрунтовані знання, оскільки з їх допомогою людина в стані вирішити завдання, які могли б зажадати використання насильства або багатства. Найчастіше знання можна використовувати так, щоб інші люди були змушені діяти бажаним для вас способом, а не у власних інтересах. Знання дають владу найвищої якості» [5].

Е. Тоффлер також звертає увагу на те, що розвиток комп'ютерних і телекомунікаційних технологій призводить до того, що потоки інформації, що обрушуються на людину, збільшуються з кожним днем, при одночасній тенденції до все більшої диференційованості. Людина не встигає долучитися до чогось одного, як уже з'являються десятки, а то і сотні нововведень. Руйнуються старі порядки в області техніки, культури, суспільних взаємовідносин. При таких умовах експоненціального зростання нововведень, людина губиться в світі. Її пріоритети руйнуються, а нові не встигають ще сформуватися. Людина відчуває себе втраченою, у неї з'являються синдроми психологічних і навіть фізичних нездужань. Це, за словами Тоффлера, є хворобою, яку він назвав «шоком майбутнього» [6].

Отже, важливого впливу на людський розвиток завдає інформатизація суспільства – це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, спрямованих на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства на основі створення, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, що ґрунтуються на застосуванні сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки [7].

Крім технологічної, інформатизація має соціальну складову, яка проявляється у впливі на суспільні процеси, на спосіб життя людини, її освіту і роботу. Кардинально змінюється буденне життя, часто людина психологічно не готова швидко адаптуватися до стрімких змін. Разом з тим, зростає роль самої людини: з одного боку, вона рушійний фактор інформаційного суспільства, з іншого – фактор ризику. У цьому контексті вчені ведуть багаторічні пошуки і роблять спроби виявлення процесів, пов'язаних з розвитком інформаційного суспільства, адекватних реальній дійсності.

Саме результатом інформатизації в перспективі має стати «інформаційне суспільство», де головним об'єктом управління стають не матеріальні об'єкти, а символи, ідеї, образи, інтелект, знання, тобто згідно відомої тези світового класика інформатизації соціолога Й. Масуди, виробництво інформаційного продукту стає рушійною силою освіти і розвитку суспільства [8].

Отже, як і будь-яке масштабне соціальне явище, інформатизація несе в собі не тільки благо для людини і людства, а й серйозну загрозу для їх існування і розвитку в разі безконтрольного або не коректного використання її можливостей. Ця обставина ставить інформаційну безпеку особистості, суспільства і держави в ряд актуальних і перспективних проблем державної політики та наукового пізнання.

Треба зауважити, що сучасний соціокультурний розвиток людства в інформаційну епоху обумовлює звернення уваги науки на вимір

індивідуальної діяльності. Створюється цінність впливу індивіда на систему суспільних відносин. Індивід змінює суспільство, обумовлюючи його розвиток, і розвивається сам. Соціолог-дослідник повинен прогнозувати зміни у розвитку суспільств та індивідів, шляхом коректного й ґрунтовного аналізу індивідуалізації соціальних практик.

Соціальні практики протягом останніх двох десятиліть стали актуальними об'єктами досліджень в предметних сферах соціології, соціальної антропології і соціальної психології. Об'єктом соціальної практики виступають – способи життєдіяльності людей. Останні не залежать від біологічної природи індивідів. Вони визначають місце великих груп людей в суспільстві, їхні інтереси, характер взаємодії з іншими соціальними групами. Тому розвиток суспільства – це завжди зміна тієї системи відносин, в яку включені люди, і яка, будучи створена їх власною діяльністю, виступає разом з тим регулятором цієї діяльності.

Як зазначає інший послідовник ідей концепції інформаційного суспільства – французький філософ і соціолог М. Кастельс: сучасне суспільство являє собою «мережеві» структури, саме через мережі відбувається становлення нових форм різних соціальних інститутів і спільнот. При цьому: «Кожне технічне досягнення міцно зчеплене з необхідними психосоціальними і особистісними трансформаціями, які передували технологічному прориву і тим, що слідує за ним» [9].

Звісно, якщо поглянути на інформаційні технології, наприклад – Інтернет як компонент об'єктивної реальності по-різному впливає на індивіда, змінює повсякденні практики, витісняє звичні форми роботи, комунікації, освіти, розваг і заміщає їх новими. Необхідність, освоєння нових інформаційних технологій жорстко диктується міркуваннями підтримки соціального статусу і соціокультурної ідентичності, що стає принципово новим чинником формування особистості.

Розвиток інформаційних технологій відкриває людині небачені досі можливості, які несуть як позитивні, так і негативні якості. Інтернет дає людям нові можливості вільного спілкування, в той же час, руйнує єдину культурну і духовну основу, так званий менталітет, змушуючи людей ідентифікуватися самим, що призводить до перешкоди в спілкуванні, а іноді навіть і до цілої прірви між різними групами людей. Це може вилитися в соціальну напруженість, конфлікти і зіткнення. Глобальна економіка, незважаючи на всі ті переваги, якими володіє єдиний світовий ринок, має ряд своїх істотних недоліків, головний з яких – постійна нестабільність на світовому ринку внаслідок моментального реагування на події по всьому світу.

Зміни характеру способів, спілкування, стимульовані цифровою революцією, сприяли посиленню індивідуалізації соціальних практик, зміни співвідношення між сферами суспільного і приватного життя на користь останньої. Зросла складність соціального життя, що супроводжується інтенсифікацією процесів обміну інформацією, що в свою чергу призводить до зростання соціальної напруженості.

Підвищення потреби людей в інформації призвело до появи у сучасної людини різних, іноді конфліктуючих, ідентичностей та нових статусів. Все це

вимагає освоєння нових комунікативних навичок, необхідних не тільки для успіху і функціонування, але і для виживання в сучасному суспільстві, у зв'язку з цим відбувається зміна співвідношень типів особистості в соціумі. Комплексного дослідження змін цінностей сучасної людини під впливом індивідуалізації соціальних практик ще не проводилось.

Все це вказує на об'єктивні причини актуальності даного дослідження. Постає низка важливих дослідницьких питань:

- яким чином в інформаційну епоху відбувається індивідуалізація соціальних практик, якими будуть наслідки цього процесу?
- яким чином зміна індивідуалізації соціальних практик впливає на формування людини сучасної інформаційної епохи?
- яким чином змінюється індивідуальність особистості в ході трансформацій людської діяльності та активності?
- яким чином трансформується суспільство в ході індивідуалізації соціальних практик?

Отже, кругообіг різноманітних процесів, відносин, взаємозв'язків, які нав'язують людині певні стандарти життя і діяльності, цінності, зразки поведінки у сучасному суспільстві створюють низку стереотипних поглядів на життя. Тим самим – людина втрачає власну індивідуальність і репродукує індивідуальність іншої людини – авторитета, або групи людей – колективу. У цих умовах дуже важливо захистити і розвинути власну унікальність, самобутність людської особистості, зберегти індивідуальність людини. Бо індивідуальність – це відображення людиною власного погляду на картину світу, яку вона сприймає через рефлексію особистісного сприйняття соціальної реальності.

Інший соціологічний підхід до розуміння індивідуалізації соціальних практик як чинника соціальної напруженості – є теорія соціальних змін, в сучасному її розумінні, з позицій таких дослідників як: В. А. Ядов, А. Турен, Э. Гідденс, П. Штомпка, М. Арчер, та ін. Сутність нового розуміння полягає в тому, що соціальні зміни розглядаються не як природно-історичний, але як соціально-історичний процес, в якому «соціальний агент», або «актор», відіграє активну перетворюючу роль.

Як видно з визначень соціального зміни, які можна знайти в підручниках, більшість авторів вважають вирішальними структурні зміни в соціальних взаємозв'язках, в організації і зв'язках між громадськими компонентами [10]:

- «Соціальне зміна – це те, що відбувається з плином часу, перетворення в організації суспільства, образах мислення і зразках поведінки»;
- Соціальне зміна означає «спостережувані з плином часу відмінності у відносинах між індивідами, групами, організаціями, культурами і товариствами»;
- «Соціальні зміни є чергуванням у часі поведінкових зразків, соціальних взаємозв'язків, інститутів і соціальних структур».

В той же час процес індивідуалізації – зазвичай трактується як «вивільнення» зі звичного соціального контексту і «реінтеграція» в нові

контексти при переході від традиційного до сучасного способу життя. Індивідуалізація є причиною і наслідком фрагментації як соціальної дійсності в цілому, так і життя кожної людини. Перебіг індивідуалізації супроводжується напруженням соціальних відносин, яке відбувається через різні особистісні наміри людей впоратися з новими свободами і обов'язками.

Теоретики соціальних змін вважають, що зростання гнучкості соціальної структури (приклад – ринок праці), ослаблення соціальних очікувань і зв'язків ведуть (вже привели) до появи нового індивідуалізму. Індивіди, більш не зв'язані обмеженнями соціальних відносин, можуть формувати соціальні ідентичності та стилі життя, свої смаки. На думку Е. Гідденса, прийшов час «життєвої політики»: тепер індивіди не тільки можуть, але й повинні (або цього від них чекають) активно приймати життєві рішення, конструювати свої ідентичності. Гідденс очікував, що даний процес не піде без труднощів і проблем. Навпаки, вільні від звичайних, наприклад, професійних та сімейних зв'язків, індивіди зіткнуться з усіма наслідками свого вибору і ризиками, причому одні, без підтримки соціальних мереж. Глобалізація інтенсифікує процеси соціального виробництва. Зростає складність соціальних систем і відносин. Е. Гідденс, як і У. Бек, відзначає збільшення числа ненавмисних наслідків (unintended consequences) соціальних дій. Сьогодні людина оточена ризиками, що йдуть від технологічних і соціальних систем. Загрозливі ризики виходять з-під контролю не лише індивідів, а й величезних організацій, включаючи держави. Неминучість такої ситуації ставить під питання онтологічну безпеку людини [11].

На думку англійської соціологині М. Арчер – індивідуалізація стає соціальною структурою сучасного суспільства. Парадокс портрета агента діяльності, намальованого У. Беком і Е. Бек-Герншайм, на думку М. Арчер, полягає в тому, що індивідуалізація (individualization) не супроводжується процесом індивідуації (individuation): в цьому процесі немає реального особистісного зростання і звідси збільшення гетерогенності населення. І структури, і агенти характеризуються такою невизначеністю, що не можуть впливати один для одного. Наприклад, бідність і багатство позбавляються свого значення, оскільки для більшості індивідів позиції в суспільній системі розподілу матеріальних благ вже не є довговічними. Таким чином, соціальна нерівність стає «амбівалентною». А соціальна напруженість підтримується для того, щоб замінити різні стратегії, за допомогою яких різні групи зазвичай реалізовували свої життєві шанси [12].

Наступний автор, теорія соціального становлення якого є дуже важливою для розуміння індивідуалізації соціальних практик як чинника соціальної напруженості, – це П. Штомпка. Він вважає практиками поточні соціальні події. Практика стає місцем зустрічі операцій і дій; діалектичним синтезом того, що відбувається у структурі, і того, що роблять люди. Структурами він називає соціальні системи, суспільства, культури, цивілізації як соціальні цілісності, тотальності надіндивідуального рівня [10].

Крім структурного рівня соціальної реальності є ще рівень індивідуальностей, агентів, суб'єктів (це окремі люди і члени колективів), найбільш цікавий для психології особистості. Люди у Штомпки не є

пасивними об'єктами, але й не є повністю автономними суб'єктами, тобто вони мають певну свободу, але все ж обмежені у власній діяльності. Кожен з рівнів соціальної реальності має два способи існування: потенційний (йдеться про внутрішні тенденції, зародки майбутнього, здібності, сили) та дійсний (маються на увазі процеси, що відбуваються, трансформації, розвиток, поведінка, діяльність).

Модель соціального становлення Штомпки будується на поєднанні саме цих двох рівнів і двох способів існування соціальної реальності. Структура і агент, суспільство і особистість і взаємопов'язані, і автономні водночас: немає безструктурних агентів, як немає й безагентних структур. Суспільство не розчиняється в особистості, і особистості не поглинаються суспільством [10].

Особистість також має певну свободу вибору, автономію, незалежність від структурного розміщення, а її дії можуть бути більш–менш незалежними від соціального контексту (хоча ці дії є складовою цього контексту). Особистість може йти проти течії, бути анахронічною чи націленою у майбутнє.

Загадка соціального становлення, за Штомпкою, полягає в поєднанні рівня структур і рівня суб'єктів з їх діями. Для такого поєднання постулюється третій, проміжний рівень, що має відобразити справжню сутність соціальної реальності. Адже в конкретній дійсності суспільство будується не з індивідуальних дій і не з соціальних фактів, а з їхнього злиття, тобто з актуальних соціальних подій, що і є практиками. «Зверху» практики обумовлено фазою функціонування суспільства, а «знизу» – поведінкою індивідів і груп. Категорія практики закріплена у поняттях «операції», які фіксують те, що відбувається зі структурою, і дії, що фіксують те, що роблять люди [10].

Отже, в контексті соціологічної теорії соціальних змін – соціальна практика є синтетичним продуктом, що виникає в результаті злиття суспільних обставин, з одного боку, і здібностей людей, що діють, з іншого. Практику не можна звести ні до функціонування суспільства, ні до дій суб'єкта. Вона є новою якістю соціальної реальності як специфічної соціальної тканини, що виникає, по-новому впливаючи і на суспільство, і на особистість. Тобто, розуміння індивідуалізації соціальних практик як чинника соціальної напруженості в епоху інформатизації зводиться до висновків зазначених далі у статті.

Висновки: 1. Індивідуалізація соціальних практик постає чинником соціальної напруженості – нові відкриття для прийняття рішень і діяльності людей завжди мають на увазі підвищення індивідуальної відповідальності, розгортання соціальних патологій. 2. В умовах постійних соціальних змін, викликаних процесами інформатизації, індивідуалізації, глобалізації – відбувається розвиток соціальної напруженості. 3. Інформатизація має соціальну складову, яка проявляється у впливі на суспільні процеси, на спосіб життя людини, її освіту і роботу. Людина психологічно не готова швидко адаптуватися до стрімких змін. З одного боку, вона рушійний фактор інформаційного суспільства, з іншого – фактор ризику. 4. Індивідуалізація

універсально супроводжується підвищенням «сумнівних свобод». Зросла складність соціального життя, що супроводжується інтенсифікацією процесів обміну інформацією, що в свою чергу призводить до зростання соціальної напруженості. 5. Глобалізація інтенсифікує процеси соціального виробництва. Зростає складність соціальних систем і відносин. Сьогодні людина оточена ризиками, що йдуть від технологічних і соціальних систем, швидкоплинних соціальних змін. 6. Найбільш загальні передумови напруженості – це стійка проблемна ситуація неузгодженості між потребами, інтересами, соціальними очікуваннями всієї маси або значної частини населення і мірою їх фактичного задоволення, яка тривалий час не вирішується, що призводить до накопичення невдоволення, посилення агресивності окремих груп і категорій людей, наростання соціальної аномії та депривації.

Список використаних джерел:

1. Иноземцев В. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы / В. Иноземцев. – М.: Логос, 2000. – 302 с.
2. Measuring the Information Society in Europe: from definitions to description / Lauri Frank, Timo Hitvonen. – ERSA Conference Papers (ersa 06p764). – 2006.
3. Laszlo Z. Karvalics. How to defend the original, multicriteria theories of Information Society? / Z. Karvalics Laszlo / 3rd ICTs and Society Meeting; Paper Session – Theorizing the Internet; Paper 3. (Publication in «tripleC – Cognition, Communication and Cooperation». – V.8. No2, 2010/ www.triple-c.at/)
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл; пер. с англ. Изд. 2-ое, испр. и доп. – М.: Academia, 2004. – 788 с.
5. Тоффлер Э. Шок Будущего / Э. Тоффлер; пер. с англ. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 577 с.
6. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 669с.
7. Ст. 1 Закону України «Про національну програму інформатизації» (1998 р.).
8. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society / Y. Masuda. – Wash.: World Future Soc., 1983. – 178 p.
9. Кастельс М., Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс; пер. с англ. Под научн. ред. О.И. Шкаратана. – М.: ГУ–ВШЭ, 2000. – 608 с.
10. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка; пер. с англ. под ред. В.А.Ядова. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 416 с.
11. Гидденс Э. Ускользающий мир. Как глобализация меняет нашу жизнь / Э. Гидденс. – М.: Весь мир, 2004. – 188 с.
12. Арчер М. Текущий кризис: последствия игнорирования четырех ключевых принципов католической социальной доктрины / М. Арчер / Выступление на XVII всемирном социологическом конгрессе в Гётеборге, июль 2010.

Отримано 25.03.2017